

Utworzenie Katedry Turkologii w Uniwersytecie Warszawskim i powierzenie jej Ananiaszowi Zajączkowskiemu: 1934

JAN TYSZKIEWICZ

 0000-0003-0757-5758

Uniwersytet Warszawski

Establishment of the Department of Turkology at the University of Warsaw and Its Entrustment to Ananiasz Zajączkowski: 1934

SUMMARY: In interwar Poland, Oriental studies developed in Lviv and Kraków. Ananiasz Zajączkowski was a student of Professor Tadeusz Kowalski from the University of Jagiellonian University. He completed his habilitation in Warsaw in 1933. He was appointed to the Chair of Turkish Studies at the Institute of Oriental Studies of the University of Warsaw in 1934.

KEYWORDS: Ananiasz Zajączkowski, Institute of Oriental Studies, University of Warsaw, Chair of Turkish Studies since 1934.

W Polsce międzywojennej funkcjonowało sześć uniwersytetów: w Krakowie, Lwowie, Warszawie, odrodzony w Wilnie i nowo otwarte: w Poznaniu i Lublinie. Ministerstwo Oświaty dysponowało ograniczonymi funduszami na ich utrzymanie. Największą część funduszy – potrzebną do funkcjonowania szkół wyższych – poświęcano z konieczności na pensje profesorów i innych pracowników uczelni. Oszczędności szukano na każdym polu i nie zawsze sensownie. Po śmierci profesora lub jego odejściu na inną posadę państwową dokonywano często tzw. zamknięcia katedry, czyli czasowej jej likwidacji.

Tak było zwłaszcza w latach 30. Stabilizacji politycznej państwa nie towarzyszyły przemyślana polityka kadrowa ani programy rozwoju określonych dziedzin nauki. Wyjątkowo zapotrzebowania na polu nauki uzupełniało państwo systemem stypendiów naukowych i jednorocznych dotacji lub docelowym, ściśle określonym wsparciem finansowym Ministerstwa Oświecenia Publicznego. Dotacji udzielał m.in. Komitet Funduszu Kultury Narodowej¹. Liczba stypendiów, krajowych i zagranicznych, została w latach 1934–1935 utrzymana dzięki znacznemu zmniejszeniu ich wysokości. W latach 1930–1936 habilitowało się 13% byłych stypendystów FKN, a ok. 45% objęło katedry w uczelniach. W celu zapewnienia stałego dopływu odpowiednich kandydatów na stanowiska kierownicze i profesorskie należało – jak oceniano – corocznie udzielać młodym badaczom ok. 330 stypendiów. Możliwości finansowe FKN pozwalały jednakże udzielić tylko 164 stypendiów naukowych. Było to dotowanie o połowę za niskie.

Katedry nauk z zakresu orientalistyki funkcjonowały w międzywojniu tylko w niektórych uniwersytetach polskich. Najstarsze tradycje naukowe związane z historią i językami orientalnymi miały Uniwersytet Lwowski im. Jana Kazimierza i Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Warszawa była ośrodkiem uniwersyteckim, w którym nauka o kulturze i językach wschodnich była rozwijana przede wszystkim w celu praktycznej nauki języków. Ogniskiem ożywionych prac, seminariów, lektoratów i wykładów był warszawski Instytut Wschodni².

-
- 1 B. Jacewski, *Polityka naukowa państwa polskiego w latach 1918–1939*, Wrocław 1978, s. 150–160.
 - 2 I.P. Maj, *Działalność Instytutu Wschodniego w Warszawie: 1926–1939*, Warszawa 2007. Por. też: Z. Romek, *Olgierd Górka (1908–1955). Historyk*

Główny ośrodek badań orientalistycznych stanowił w Polsce międzywojennej Lwów. Tutaj rozwijały się katedry: indologii, arabistyki, armenistyki i mongolistyki. Katedrę filologii arabskiej i tureckiej prowadził we Lwowie prof. Zygmunt Smogorzewski (zm. 1931). Armenistyką zajmował się Eugeniusz Słuszkiewicz. Pracował tutaj także Władysław Kotwicz (1925–1939) po przybyciu z Rosji sowieckiej. W Wilnie orientalistyka miała różną postać na różnych zajęciach. Zainteresowania naukowe i praktykę językową zapewniało środowisko mieszkańców, a wśród nich: grupy orientального pochodzenia – Żydzi, Tatarzy polscy i kazańscy, Ormianie i Karaimi, ale również tematyka zajęć uniwersyteckich. Język hebrajski był przedmiotem nauczaniem w szkołach żydowskich (różnego poziomu) oraz obiektem badań naukowych różnych specjalistów: filologów, językoznawców i teologów. Indologią zajmował się prof. Jan Otrębski. Nauczał on sanskrytu przez długi okres funkcjonowania uniwersytetu (1923–1939). Ostatnio dokonano szczegółowego przeglądu wykładów i zajęć orientalistycznych w Uniwersytecie Wileńskim w latach 1920–1939. Zawierało się w nich więcej teorii i historii, mniej zaś praktyki językowej³.

Karaimi, po I wojnie światowej mieszkający głównie w Trokach i Wilnie, dbali o prowadzenie własnych szkół z językiem karaimskim, tzn. z osobnymi lekcjami tego języka. W Rzeczypospolitej międzywojennej kierownicy szkół karaimskich uzgadniali program nauczania z tym obowiązującym w placówkach państwowych. Okresowo szkoły karaimskie otrzymywały także dotacje państwowe. Dzięki temu w Wilnie mieszkała grupa nauczycieli etnicznego języka karaimskiego, zapewniająca jego trwanie i rozwój wśród młodzieży. W Wilnie gmina karaimska ukonstytuowała się w 1928 roku. W tym procesie ważną rolę odegrało Stowarzyszenie Karaimów z prezesem Izaakiem Zajączkowskim (1889–1945) na czele. W 1924 roku ukończono także budowę kienesy na Zwierzyńcu w Wilnie⁴. Żywy język karaimski

w służbie myśli państwowej, Warszawa 1997; J. Tyszkiewicz, *Ex Oriente lux. Turkologia w Polsce międzywojennej: 1918–1939. Badacze – środowiska – współpracownicy*, Warszawa 2022.

3 Z. Landowski, *Orientaliści i orientalistyka w międzywojennym Wilnie (1920–1939)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2024, nr 2.

4 M. Abkowicz, *Działalność gmin karaimskich w Trokach i Wilnie w dwudziestoleciu międzywojennym*, w: *Tatarzy i Karaimi w 100-lecie odzyskania*

oraz zachowana literatura w tym języku umożliwiały wprowadzenie go do dysput publicznych i prac naukowych. Język hebrajski był tradycyjnie wykładany na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wileńskiego. Pomimo dominującego w życiu codziennym Żydów języka jidysz hebrajski, używany w obrzędach religijnych, był przedmiotem nauki uniwersyteckiej⁵. Jednakże wprowadzenie do programu uniwersyteckiego języka karaïmskiego jako języka orientalnego nie było rozpatrywane.

Język etniczny Tatarów litewsko-polskich został zapomniany. Najbliższy mu żywy język kipczacki nie był uczony przez imamów w gminach muzułmańskich. Nieużywany szerzej w otoczeniu litewskim, ruskim i polskim, zanikł w Wielkim Księstwie Litewskim już w połowie XVI wieku. Sprawę tę badano w latach 1932–1935⁶. Propozycję, żeby podjąć wśród młodzieży tatarskiej naukę języka tatarsko-krymskiego, po dyskusji wśród działaczy Związku Kulturalno-Oświatowego Tatarów Rzeczypospolitej oddalono w 1932 roku⁷.

Uniwersytet Jagielloński miał już przed 1914 rokiem katedry: indologiczną i arabistyki. Po wojnie utworzono Katedrę Filologii Orientalnej, zajmującą się językami: arabskim, tureckim i perskim. Kierownikiem tej katedry był prof. Tadeusz Kowalski, badający języki turecki i arabski oraz uczący ich. Po wstępnych pracach nad językiem karaïmskim w Haliczu, prowadzonych przez Jana Grzegorzewskiego, Kowalski rozpoczął (od 1925 roku) opracowywać gramatykę i leksykografię karaïmską. Zbierał

niepodległości, red. P.J. Krzyżanowski, A. Miśkiewicz, B.A. Orłowska, Górzów Wielkopolski 2019, s. 119–121.

- 5 Z. Landowski, *Orientaliści i orientalistyka...*, s. 37–38. Szerzej o języku karaïmskim: A. Dubiński, *Caraimica. Prace karaïmoznawcze*, Warszawa 1994; Z. Opacki, *Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1919–1939. Struktura, kadra, osiągnięcia naukowo-dydaktyczne*, Gdańsk 2021.
- 6 S. Szapszał, *O zatraceniu języka ojczystego przez Tatarów w Polsce*, „Rocznik Tatarski” 1932, t. 1; A. Zajączkowski, *Elementy tureckie na ziemiach polskich*, „Rocznik Tatarski” 1935, t. 2; A. Woronowicz, *Szczątki językowe Tatarów litewskich*, „Rocznik Tatarski” 1935, t. 2.
- 7 A. Miśkiewicz, *Tatarzy polscy: 1918–1939. Życie społeczno-kulturalne i religijne*, Warszawa 1990, s. 116–118.

materiał w karaïmskim środowisku Trok i Halicza⁸. Kowalski był przede wszystkim arabistą i turkologiem badającym język turecki i średniowieczną kulturę turecką⁹.

Władze państwowe – Ministerstwo Spraw Wojskowych, Ministerstwo Oświaty Publicznej, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Ministerstwo Handlu – i profesorowie uczelni uważali, że należy nasilić współpracę międzynarodową na wielu płaszczyznach, ponieważ w Polsce niezbędna jest lepsza znajomość języków orientalnych, zwłaszcza tureckiego i arabskiego, używanych w krajach Azji i Afryki, z którymi należy nawiązać bliższe kontakty¹⁰. O naukę języków orientalnych i możliwość drukowania tekstów w językach Wschodu – co wymagało odpowiednich czcionek – szczególnie zabiegał od 1919 roku prof. Kowalski. O potrzebie założenia nowych placówek badawczych, przede wszystkim o utworzeniu jednej lub dwóch nowych katedr orientalistycznych, dyskutowali orientaliści na kolejnych Zjazdach Orientalistów Polskich we Lwowie, Warszawie, Wilnie i Krakowie w latach 1931–1938.

Kowalski i Kotwicz zapoczątkowali poważne rozmowy z Ministerstwem Oświaty i Ministerstwem Spraw Wewnętrznych, zabiegając o powołanie dwóch nowych katedr lub chociaż jednej. Miały one zajmować się połączoną domeną: arabistyki i turkologii. Starając się zaspokoić potrzeby nauki oraz te związane z funkcjonowaniem uniwersytetu, zorganizowano w 1926 roku Instytut Wschodni w Warszawie. Program obejmował: naukę języków wschodnich, geografę, a także dzieje związków gospodarczych i politycznych krajów Wschodu z Polską. Założono siedem wydziałów:

-
- 8 T. Kowalski, *Karaimische Texte im Dialekt von Troki. Eingeleitet, erläutert und mit einem karaimisch-polnisch-deutschen Glossar versehen*, Kraków 1929; J. Tyszkiewicz, *Ex Oriente lux*, roz. 1: *Samotny pionier Jan Grzegorzewski* (s. 13–25).
 - 9 J. Tyszkiewicz, *Ex Oriente lux*, roz. 5: *Arabista i turkolog Tadeusz Kowalski* (s. 65–77); *Tadeusz Kowalski 1889–1948. Materiały z Posiedzenia Naukowego PAU w dniu 19 czerwca 1998 r.*, red. R. Majkowska, Kraków 1999. Ważniejsze prace: *Polska bibliografia turkologiczna*, oprac. Ö. Emiroğlu, T. Majda, Warszawa 2012, s. 79–82.
 - 10 Por. wypowiedzi różnych badaczy polskich z lat 1920–1936, zwłaszcza oceny i postulaty prof. Kowalskiego: J. Tyszkiewicz, *Ex Oriente lux*, roz. 2: *Potrzeba orientalistyki, a zwłaszcza turkologii* (s. 25–38).

Turecki, Chiński, Japoński, Litewsko-Ukraiński, Tataro-Mongolski, Gruziński i Perski. Potrzeby i koncepcje ministerialne spowodowały ciąg przekształceń szkoły językowej w Instytut Wschodni i połączoną z nim szkołę języków. Kursy językowe (1926–1928), Szkoła Wschodoznawcza (1928–1930) i Wyższa Szkoła Wschodnia (1930–1938) towarzyszyły powstawaniu i funkcjonowaniu Instytutu Wschodniego w Warszawie (od 1928 roku)¹¹.

Konflikt pomiędzy różnymi postulatami orientalistów a staraniami o utworzenie w Uniwersytecie Warszawskim Katedry Turkologii trwał blisko dziesięciolecie (1925–1934). Koncepcję otwarcia Katedry Turkologii w Warszawie poparli przede wszystkim: prof. Marcei Handelsman, dziekan i założyciel Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego, prof. Wacław Tokarz i prof. Oskar Halecki. Po śmierci prof. Andrzeja Gawrońskiego ideę rozwoju ośrodka orientalistycznego we Lwowie rozwijał prof. Kotwicz. Argumentował, że ośrodek orientalistyczny we Lwowie będzie generował mniej kosztów i będzie działał sprawniej. Lokowanie nowej katedry orientalistycznej w innym ośrodku – poza Lwowem – miało wymagać dodatkowych zabiegów organizacyjnych i dofinansowania jej w większym zakresie (chodziło m.in. o zgromadzenie biblioteki)¹². Ale były to trudności do pokonania.

Regulamin Wyższej Szkoły Wschodniej w Warszawie, działającej przy Instytucie Wschodnim, przewidywał nauczanie żywych języków wschodnich i przedmiotów uzupełniających. Wydział Turecko-Arabski tej szkoły wprowadził obowiązkowe lektury z języków arabskiego i tureckiego, a także geografę Turcji i krajów arabskich. Pod względem tematyki program ten był zbliżony do treści wdrażanych w uniwersyteckich katedrach filologii muzułmańskiej, np. we Lwowie (prof. Smogorzewski) i w Krakowie (prof. Kowalski). Kuratorami kierunku tureckiego zostali Kowalski i Seraja Szapszał. Współpracowali oni ze sobą przy wydawaniu turkologicznego periodyku „Myśl Karańska” (publikowanego w Wilnie). Przez

11 I.P. Maj, *Działalność Instytutu Wschodniego... Por. Tradycje i współczesność. Księga pamiątkowa Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego 1930–2005*, red. J. Łukasiewicz, M. Mycielski, J. Tyszkiewicz, Warszawa 2005.

12 W. Kotwicz, *Studia orientalistyczne w Polsce*, „Nauka Polska” 1929, t. 10.

dziesięciolecie (1928–1939) sekretarzem redakcji tego czasopisma był Ananiasz Zajączkowski. Uruchomienie Wyższej Szkoły Wschodoznawczej przy Instytucie Wschodnim zaaprobował I Zjazd Orientalistów Polskich (Warszawa, 25 maja 1931 roku). Poparcia udzielił także ówczesny minister oświaty Janusz Jędrzejewicz (urzędujący w latach 1931–1933). W ramach reformy szkolnictwa wyższego – przeprowadzanej w latach 1932–1933 – zdecydowano o utworzeniu Katedry Turkologii w Uniwersytecie Warszawskim.

Dzięki staraniom prof. Stanisława Schayera i prof. Handelsmana, dziekana, na Wydziale Humanistycznym utworzono Instytut Orientalistyczny (1932). Nowy instytut składał się z: Katedry Filologii Indyjskiej (Schayer), Zakładu Kultury Dalekiego Wschodu (Jan Jaworski, sinolog) i Biblioteki Islamskiej ze stanowiskiem starszego asystenta (Zajączkowski) jako lektora języka tureckiego. Katedrę Turkologii powołano dzięki współpracy Handelsmana, Schayera i Kowalskiego (z Krakowa).

Kowalski badał w Trokach i Wilnie język karaimski. Poznał młodego Ananiasza Zajączkowskiego i zachęcił go do studiów orientalistycznych w Krakowie. Ten odbył studia turkologiczne w Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1925–1929. Idąc za sugestią Kowalskiego, Zajączkowski zaczął gromadzić karaimskie teksty (religijne i inne) jako zabytki językowe, starannie je zapisując. Ukończył studia orientalistyczne, tureckie i arabskie w Krakowie, znał dobrze z domu i ze szkoły żywy język karaimski. Pod opieką prof. Kowalskiego Zajączkowski obronił pracę doktorską (15 października 1929 roku) i otrzymał etat asystenta w Katedrze Wschodu Muzułmańskiego prowadzonej przez swojego promotora. Na wniosek prof. Kowalskiego otrzymał stypendium na studia zagraniczne. Swoje kompetencje językoznawcze poszerzał na uniwersytetach: w Berlinie, Stambule i Paryżu (1929–1931)¹³. Jak wspomniano, Zajączkowski, z tytułem doktora, otrzymał w Instytucie Orientalistycznym w Uniwersytecie Warszawskim etat starszego asystenta (od 1932 roku).

13 Praca doktorska Zajączkowskiego nosiła tytuł: *Sufiksy imienne i czasownikowe w języku zachodniokaraimskim*. Opublikowano ją w *Pracach Komisji Orientalistycznej PAU* (nr 15, Kraków 1932). Por. A. Sulimowicz, *Polscy turkolodzy Karaimi. Od przedmiotu do podmiotu badań naukowych*, w: *Karaimi*, red. B. Machul-Telus, Warszawa 2012, s. 122–123.

W latach 1929–1932 w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego rozważano, czy nową Katedrę Wschodu Muzułmańskiego powołać w Wilnie czy w Warszawie. Przy Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie utworzono Instytut Naukowo-Badawczy Europy Wschodniej (1930) oraz Szkołę Nauk Politycznych (wrzesień 1932 roku) z prawami uczelni wyższej. W tym wileńskim instytucie lektorat języka tureckiego powierzono dr. Szapszałowi. W Uniwersytecie Wileńskim uczono kilku języków orientalnych, włącznie z hebrajskim, w formie wykładów i zajęć specjalizujących. Nie tworzono dla nich jednak osobnych katedr¹⁴.

Regularną pracę w Szkole Wschodoznawczej przy Instytucie Wschodnim w Warszawie rozpoczął Zajączkowski jako wykładowca języka tureckiego. Wymagało to dojazdów z Wilna do Warszawy dwa razy w miesiącu. Rozpoczął wykłady 6 maja 1932 roku, posługując się skryptem napisanym przez Szapszała dla słuchaczy Szkoły Nauk Politycznych w Wilnie¹⁵. W październiku 1932 roku przygotowano statut dla Instytutu Orientalistycznego w Uniwersytecie Warszawskim. Prof. Schayer wystąpił do ministra Janusza Jędrzejewicza o akceptację tego statutu i płatne asystentury dla Jaworskiego i Zajączkowskiego¹⁶.

Za zachętą prof. Kowalskiego i prof. Schayera dr Zajączkowski zaczął przygotowywać się do obrony habilitacyjnej na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Do komisji habilitacyjnej (po uzgodnieniu sprawy z prof. Kowalskim) zaproszono Stanisława Szobera jako językoznawcę i indoeuropeistę, prof. Schayera – indianistę – i promotora pracy habilitacyjnej, prof. Kowalskiego. Zajączkowski miał wpływ na dobór członków komisji – w liście do Kowalskiego napisał: „osobiście wolę

14 Z. Landowski, *Orientaliści i orientalistyka...*; M. Pawelec, *Seraja Szapszał i jego wkład w polską orientalistykę*, „Awazymyz” 2012, nr 3; S. Gąsiorowski, „Pragnę służyć Polsce”. *Publikacje i okazjonalne wystąpienia hadżego Serai Chana Szapszała, hachana Karaimów II Rzeczypospolitej z lat 1928–1936*. Edycja źródłowa, „Almanach Karaimski” 2023, t. 12.

15 A. Zajączkowski, *Listy do Seraji Szapszała*, list z 6 maja 1932 roku, „Almanach Karaimski” 2013, t. 2, s. 102–103.

16 Tenże, *Urzeczeni Orientem. Listy Ananiasza Zajączkowskiego do Tadeusza Kowalskiego*, red. T. Majda, Warszawa 2013 – list z 11 października 1932 roku, s. 68–69.

Szobera niż kogoś z historyków”¹⁷. Zajączkowski obawiał się konkretnej dyskusji o historii Turcji, Krymu czy krajów bałkańskich, do której nie był dostatecznie przygotowany.

Praca habilitacyjna Zajączkowskiego miała tytuł: *Wybrane ustępy z anatolijskotureckiego przekładu „Kalili i Dimny”*. Kolokwium habilitacyjne odbyło się 21 lutego 1933 roku. Następnie habilitant wygłosił 14 marca 1933 roku publiczny wykład pt. *Elementy tureckie na ziemiach polskich*. Zajączkowski przedstawił dzieje osadnictwa Tatarów i Karaimów na Litwie i w Polsce oraz ich wpływ na kulturę polską. Odpowiedzi na pytania zadowolily słuchaczy i promotora, prof. Kowalskiego. W rezultacie Zajączkowski poinformował Szapszała: „mój zakres badawczy obejmować będzie: filologię ludów tureckich z uwzględnieniem filologii arabskiej i nowoperskiej”¹⁸.

Już od 1931 roku Zajączkowski pracował jako wykładowca w Instytucie Wschodnim. Był obznajomiony z zakresłą wyżej tematyką i jej odbiorem przez słuchaczy. Szerokim ujęciem temat habilitacyjnego wykładu nawiązywał do odczytów wygłaszanych w Instytucie Wschodnim. Problematyka Tatarów, Krymu i wojen XVII stulecia należała również do tematyki poruszanej w powieściach z trylogii historycznej Henryka Sienkiewicza. Z Instytutem Wschodnim miała wówczas kontakt duża grupa różnoetnicznych emigrantów z byłej Rosji carskiej. Tekst wykładu habilitacyjnego Zajączkowskiego został szybko opublikowany w „Roczniku Tatarskim”. Redakcja „Rocznika” była tematowi przychylna¹⁹.

Zajączkowski obawiał się, że minister i profesorowie ze środowiska językoznawców i orientalistów będą namawiać Kowalskiego do objęcia przygotowywanej katedry orientalistyki w Warszawie. Dla wielu młody Karaim z Wilna nie był właściwym kandydatem na profesora w stołecznym uniwersytecie. Główna opozycja wobec kandydatury Zajączkowskiego i przekazaniu mu katedry skupiała się we Lwowie²⁰. Oczekiwanie na decyzję Ministerstwa Oświaty denerwowało młodego docenta, chociaż nie wątpił w poparcie w tej sprawie od swego promotora i protektora,

17 Tamże, s. 69.

18 A. Zajączkowski, *Listy do Seraji Szapszała*, list z 21 marca 1933 roku, s. 111.

19 Tenże, *Elementy tureckie na ziemiach polskich*, „Rocznik Tatarski” 1935, t. 2.

20 Tenże, *Urzeczeni Orientem*, list z 16 września 1933 roku, s. 75–76.

prof. Kowalskiego²¹. Oczekiwanie na decyzję ministerstwa trwało od marca do grudnia.

16 grudnia 1933 roku Zajączkowski otrzymał zaświadczenie o zatwierdzeniu przez ministerstwo decyzji Rady Wydziału Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego o powierzeniu mu prowadzenia Katedry Turkologii, wraz z wykładami z filologii arabskiej i nowoperskiej²². Obowiązki nowego profesora obejmowały więc potrójną specjalizację orientalistyczną. Jako wdzięczny uczeń i człowiek dobrze zorientowany w funkcjonowaniu ministerstwa i uczelni Zajączkowski napisał do prof. Kowalskiego: „Niezmiernie się cieszę, że właśnie Panu Profesorowi pierwszemu mogę o tym donieść i jeszcze raz najserdeczniej podziękować za pomoc i poparcie”²³. Zajączkowski dobrze zdawał sobie sprawę, że zawdzięcza Kowalskiemu wszystko, tj. skierowanie go z planowanej kariery duchownej na studia orientalistyczne w dalekim Krakowie oraz pełne wykształcenie orientalistyczne, pogłębienie wiedzy i umiejętności, a także kilkuletni pobyt na stypendiach w wybranych uniwersytetach europejskich.

Prof. Kowalski wykształcił Zajączkowskiego na profesora orientalistyki (w zakresie szeroko rozumianej turkologii i nauk ją wspierających, tj. arabistyki i iranistyki) oraz konsekwentnie go promował. Wytrwałym działaniem wśród innych orientalistów, a także w środowisku ministerialnym potrafił przekonać i doprowadzić do utworzenia w Warszawie zupełnie nowej katedry orientalistycznej. W polskim społeczeństwie międzywojennym pozycja Warszawy jako stolicy była powszechnie uznana, aprobowana i szanowana. Tutaj skupiały się ambasady krajów wschodnich i zachodnich. Tutaj elita Tatarów polsko-litewskich – działacze Towarzystwa Kulturalno-Oświatowego Tatarów Rzeczypospolitej – planowała wybudować reprezentacyjny meczet i przenieść siedzibę muftiatu w Polsce. Utworzenie nowej katedry turkologicznej połączono umiejętnie z zabiegami wpływowych profesorów Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Warszawskiego, przede wszystkim prof. Handelsmana i prof. Schayera, energicznie zabiegających o utworzenie Instytutu Orientalistycznego na Uniwersytecie Warszawskim.

21 Tenże, *Listy do Seraji Szapszała*, list z 26 września 1933 roku, s. 120.

22 Zob. tenże, *Urzeczeni Orientem*, list z 16 grudnia 1933 roku, s. 80.

23 Tamże.

Sukces uzyskany przez młodego Karaima z Trok (ur. 1903) w wieku 30 lat był osobistym osiągnięciem zarówno krakowskiego mentora, jak i jego pracownitego oraz zdolnego ucznia.

Pensum dydaktyczne Zajęczkowskiego – od początku stycznia 1934 roku – obejmowało: siedem godzin zajęć w Katedrze na Uniwersytecie oraz siedem godzin w Instytucie Wschodnim tygodniowo. Obowiązki te można było pogodzić, ponieważ zajęcia w Szkole Wschodoznawczej odbywały się po południu, a obie uczelnie mieściły się w śródmieściu Warszawy (ul. Krakowskie Przedmieście i ul. Senatorska).

W drugim trymestrze roku akademickiego 1933/1934 Zajęczkowski, mając etat zastępcy profesora kierującego Katedrą Turkologii, rozpoczął prowadzenie seminarium magisterskiego dla studentów i stypendystów. Obowiązki swoje wypełniał wzorowo. Z późniejszych lat – 1936–1937 – zachowała się dobra dokumentacja tematyki i siatki godzin zajęć młodego profesora. Uwieczniona została ona w indeksach jego uczniów (np. Stanisława Kryczyńskiego)²⁴.

Dużo informacji o sytuacji na uczelniach polskich w latach 30. podają opracowania o państwowym zarządzaniu nauką w Polsce oraz wspomnienia niektórych profesorów i osób studiujących²⁵.

24 J. Tyszkiewicz, *Początki seminarium turkologicznego prof. Ananiasza Zajęczkowskiego: 1934–1936*, „Almanach Karaimski” 2014, t. 3; tenże, *Zainteresowania i dorobek badawczy Stanisława Kryczyńskiego*, w: *Słowiańszczyzna i dzieje powszechnie. Studia ofiarowane Profesorowi Ludwikowi Bazyłowowi*, red. L. Jaśkiewicz i in., Warszawa 1985.

25 B. Jaczewski, *Organizacja i finansowanie nauki polskiej w okresie międzywojennym*, Wrocław 1971; tenże, *Polityka naukowa państwa polskiego...* Por. także: J. Pajewski, *Przeszłość z bliska. Wspomnienia*, Warszawa 1983; J. Tyszkiewicz, *Początki turkologii w Warszawie na tle ówczesnych uwarunkowań: 1923–1934*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2015, nr 3, s. 13–21.

Bibliografia

Źródła

- Gąsiorowski, Stefan, „Pragnę służyć Polsce”. *Publikacje i okazjonalne wystąpienia hadżego Serai Chana Szapszała, hachana Karaimów II Rzeczypospolitej z lat 1928–1936. Edycja źródłowa*, „Almanach Karaimski” 2023, t. 12, s. 183–207. <https://doi.org/10.33229/ak.1019>
- Pajewski, Janusz, *Przeszłość z bliska. Wspomnienia*, Warszawa 1983.
- Urzeczeni Orientem. Listy Ananiasza Zajączkowskiego do Tadeusza Kowalskiego*, red. T. Majda, Warszawa 2013.
- Zajączkowski, Ananiasz, *Elementy tureckie na ziemiach polskich*, „Rocznik Tatarski” 1935, t. 2, s. 199–228.
- Zajączkowski, Ananiasz, *Listy do Seraji Szapszała*, „Almanach Karaimski” 2013, t. 2, s. 65–163. <https://doi.org/10.33229/ak.2013.02.04>
- Zajączkowski, Ananiasz, *Sufiksy imienne i czasownikowe w języku zachodniokaraimskim. Przyczynek do morfologii języków tureckich*, Kraków 1932.

Opracowania

- Abkowicz, Mariola, *Działalność gmin karaimskich w Trokach i Wilnie w dwudziestoleciu międzywojennym*, w: *Tatarzy i Karaimi w 100-lecie odzyskania niepodległości*, red. P.J. Krzyżanowski, A. Miśkiewicz, B.A. Orłowska, Gorzów Wielkopolski 2019, s. 117–129.
- Dubiński, Aleksander, *Caraimica. Prace karaimoznawcze*, Warszawa 1994.
- Jaczewski, Bohdan, *Organizacja i finansowanie nauki polskiej w okresie międzywojennym*, Wrocław 1971.
- Jaczewski, Bohdan, *Polityka naukowa państwa polskiego w latach 1918–1939*, Warszawa 1978.
- Kotwicz, Władysław, *Studia orientalistyczne w Polsce*, „Nauka Polska” 1929, t. 10, s. 323–331.
- Kowalski, Tadeusz, *Karaimische Texte im Dialekt von Troki. Eingeleitet, erläutert und mit einem karaimisch-polnisch-deutschen Glossar versehen*, Kraków 1929.
- Landowski, Zbigniew, *Orientaliści i orientalistyka w międzywojennym Wilnie (1920–1939)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2024, nr 2, s. 33–68. <https://doi.org/10.4467/0023589XKHNT.24.014.19819>
- Maj, Ireneusz Piotr, *Działalność Instytutu Wschodniego w Warszawie: 1926–1939*, Warszawa 2007.
- Miśkiewicz, Ali, *Tatarzy polscy: 1918–1939. Życie społeczno-kulturalne i religijne*, Warszawa 1990.

- Opacki, Zbigniew, *Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1919–1939. Struktura, kadra, osiągnięcia naukowo-dydaktyczne*, Gdańsk 2021.
- Pawelec, Mariusz, *Seraja Szapszał i jego wkład w polską orientalistykę*, „*Awazymyz*” 2012, nr 3, s. 4–8. <https://doi.org/10.33229/az.571>
- Polska bibliografia turkologiczna*, oprac. Ö. Emiroğlu, T. Majda, Warszawa 2012.
- Romek, Zbigniew, *Olgiert Górka (1908–1955). Historyk w służbie myśli państwowej*, Warszawa 1997.
- Sulimowicz, Anna, *Polscy turkolodzy Karaimi. Od przedmiotu do podmiotu badań naukowych*, w: *Karaimi*, red. B. Machul-Telus, Warszawa 2012, s. 118–142.
- Szapszał, Seraja, *O zatraceniu języka ojczystego przez Tatarów w Polsce*, „*Rocznik Tatarski*” 1932, t. 1, s. 34–48.
- Tadeusz Kowalski 1889–1948. Materiały z Posiedzenia Naukowego PAU w dniu 19 czerwca 1998 r.*, red. R. Majkowska, Kraków 1999.
- Tradycje i współczesność. Księga pamiątkowa Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego 1930–2005*, red. J. Łukasiewicz, M. Mycielski, J. Tyszkiewicz, Warszawa 2005.
- Tyszkiewicz, Jan, *Ex Oriente lux. Turkologia w Polsce międzywojennej: 1918–1939. Badacze – środowiska – współpracownicy*, Warszawa 2022.
- Tyszkiewicz, Jan, *Początki seminarium turkologicznego prof. Ananiasza Zajczkowskiego: 1934–1936*, „*Almanach Karaimski*” 2014, t. 3, s. 107–118. <https://doi.org/10.33229/ak.2014.3.10>
- Tyszkiewicz, Jan, *Początki turkologii w Warszawie na tle ówczesnych uwarunkowań: 1923–1934*, „*Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*” 2015, nr 3, s. 7–31.
- Tyszkiewicz, Jan, *Zainteresowania i dorobek badawczy Stanisława Kryczyńskiego*, w: *Słowiańszczyzna i dzieje powszechne. Studia ofiarowane Profesorowi Ludwikowi Bazylowowi*, red. L. Jaśkiewicz i in., Warszawa 1985, s. 363–385.